

МИРКО ДЕМИЋ

ПУТОПИС: ОД ШВАЈЦАРСКЕ ДО ПАРИЗА

СВЕ ДОК ОБАЛЕ РАЈНЕ НЕ ЗАПЛОВЕ УЗВОДНО

*Претјек је то подухвај да се један народ објасни,
пошто ако тај народ не постоји.*

Шарл-Фердинанд Рами

Када би се претпутна вртоглавица оголила до краја, свела би се на банални страх од смрти, тог противника сваког облика живовања, односно кретања. Живот је, између осталог, одлагање умирања, али је и од тога мање ако се сведе на голи страх.

Већина путописаца се не бави оним што претходи путу и његовом опису. Као да сваки путопис није написан још пре него што се кренуло на путовање. Оно што се исписује по његовом окончању пуко је присећање оног већ исписаног, сада већ непостојећег пута, руком и непоузданим памћењем непостојећег путописца. Ове претходне белешке волим једнако као и оне које настају након путовања.

*

Не може се рећи да се делићем себе нисам радовао путу у Швајцарску – знатижељно дерле у мени још увек лудује. Али осетио сам и снажно присуство малограђанштине која бодри кукавицу и калкуланта у мени, распирујући исконске страхе и лоше сценарије, и притом некретање уздиже до ранга светости. Ово друго осећање је потхрањивало духовну и сваку другу лењост, убијало глад за новим и непознатим, затомљивало истраживачки и пустоловни дух у мени. У прилог су му ишла и атавистичка уверења

по којим је свака промена истовремено и опасност, свака новина угрожавање интегритета, могућност понижења, увећања осећања мање вредности и стида.

Пре овог излета узео сам у руке књигу Денија де Ружмона, *Швајцарска – земља срећних људи*, пристајући да ми учитељ и водич буде ова илузија и дезилузија испреpletена између истих корица. Почео сам да је читам с оловком у руци, не бих ли био спремнији за поход у „земљу среће”. То ће ми, рачунао сам, помоћи да самерим степен властите, а посредно и колективне несреће из које крећем, али и посредовати у релативизовању општих места о Швајцарској и Швајцарцима. Потајно сам прижељкивао да отуда назрем пропламсаје преостале зрнади овдашње среће која се да видети само издалека.

Већ на почетку се уверавам да Дени де Ружмон своју књигу пише баш за мене. Он је увод у њу завршио у мају 1964. године. Тих дана сам се и ја, ако је веровати хоризонталној хронологији, суочио са искушењем званим – живот. Тајни знаци су посејани посвуда; сад их само пописујем и класификујем.

И ту, у уводним реченицама своје књиге, Дени де Ружмон супротставља два појма, наговештавајући два могућа пута – *хелветизацију* и *балканизацију*. (Данас је читам као антиципацију краја наше федерације, која, нажалост, није успела да се прилагоди духу нових времена, да се избори са властитим мањкавостима, постајући разлог овдашњим народима да се међусобно закрве.) И он је у дилеми да ли је Швајцарска „остатак прошлог доба или путоказ”. Схватам, а то потврђујем и по окончању своје екскурзије – Швајцарска је реткост, као што је редак погодак стрелом у јабуку на нечијем темену.

*

Претходном метафором призивам Виктора Игоа, који се бавио „ситницама” попут Швајцарске. Није могао а да се не зачуди нечему што се родило уз бок великих империја, крволочних и алавих, какве оне по својој природи одреда јесу. Родити се и тврдоглаво живети, упркос свему, мимо логике силе, „уз нос” законима јачега, у инат сопственим лимитима и несавршеностима. Иго је био усхићен Виљемом Телом, „пастиром и ослободицем”, који наспрам себе има Ханибала, Цезара, Карла Великог и Наполеона.

Виктор Иго је резолутан кад тврди да је провиђење створило планине, док је Виљем Тел створио Швајцарску. И то све, усред Алпа, „тог страшног океана замрзнутог усред олује Јеховиним дахом”. Уверили смо се већ да многи митови углавном убијају, а тек

понеки и понекад – порађају. У то не сумња ни Дени де Ружмон, кад каже: „Тел вероватно није ни постојао, али без њега федералне Швајцарске, овакве каква је данас, тешко да би било.” Де Ружмон, дакле, оповргава Игоову веру по којој је Тел творац Швајцараца, већ је обрнуто, они су створили њега, па је, отуда, Виљем Тел „више њихов син него што им је отац, више колективно дело него предак, али баш отуд је и најстварнији”. Он сматра да је Тел веран њиховом идеалу.

*

С годинама сам постао ловац на парадоксе. Налазим их посвуда, па и у овој књизи. Одмах ми упада у очи податак да је заједничко име мирољубива „Швицер” добила од других, пре свих – од Хабзбурга. Првенствено због Швица, мушкараца чувених по својој суровости, који су личили „више на дивље звери но на људе”. Исти ти Хабзбурзи воде порекло управо из Швајцарске. Они су отишли из свог завичаја, али су се зато „бавили” многим другима, па и мојим. Успели су и да ратују против своје постојбине. И данас, кажу, у знак победе против Хабзбурга, сваког 1. августа увече по читавој земљи се пале кресови, око којих се игра и пева. Све ће ми ово пасти на памет када на путу између Базела и Цириха наиђемо на тунел изнад чијег улаза стоји натпис са именом аустријске династије.

Наши домаћини, Љиља и Драго, водили су нас да видимо остатке великог римског насеља Augusta Raurica, недалеко од Базела. Сетио сам се податка да су Римљани по освајању овог дела Европе у делове Швајцарске населили и народ из Илирије и око Венеције, тако да ни ово подручје није без специмена придошлих са „наших страна”. Из тог времена сеже и податак да су на простору данашње Швајцарске живели Келти. Они се одлучише да покоре суседну Галију, али пре тога спалише своје градове и села и кренуше у поход. Недуго после тога Римљани су их осујетили у тој намери и потукли, а преживеле приморали да се врате у похарану домовину. Повратак у завичај некад је био казна.

*

Швајцарци могу комотно за себе рећи да су „мирољубив” народ – имајући у виду своје нимало мирољубиве претке. Ова констатација одмах повлачи логично питање: како житељи једне земље осуђене на мир решавају питање своје ратоборности? Наравно – одлучују да је извозе. Њихово гесло је сликовитије: „Ради мира у кући товимо ратове других.”

Ни мојим прецима, дабоме, није стран феномен „служења у туђим војскама”. Чак ми се чини, а све на основу искуства садашњих генерација, да је тако далеко безазленије него кад се служи у својој војсци, ради стварања или одбране своје државе. Ово друго је увек крвавије, најчешће са мањим успехом и са тежим последицама.

Швајцарци су имали и друге митотворце који су сваки свој хендикеп распевавали до неупоредивости. Тако, рецимо, витез Де Буфлер за Свети Готхард мисли да је „срце Европе”, јер се са њега може „пљунути у Океан и у Медитеранско море”. Као што се види, мегаломанија није страна ни homo alpinus-у.

Дабоме да и Швајцарци у очима других не пролазе понајбоље. Тако „превртљиви Хелвети” и „хелветска смушеност” нашој склоности ка дисквалификацијама наликују на добродушна задиркивања. Очигледно да све може бити хелветска врлина и мана, као и код других народа.

*

Предрасуда је да Швајцарци не памте неспоразуме, ратове и верску искључивост. Денију де Ружмону је та „земља трију долина”, заправо, „формула удруживања”, са администрацијом којој је „једини прокламовани циљ да обезбеди људима још бољи живот и још више социјалних користи”. Без јасно израженог центра – центар се налази посвуда. „Удруживали су се како би, у суштини, остали различити”, наводи он. „Одељак” је кључна реч за Швајцарце. Сведени су на покрајину, град или село, у најмању руку – на себе. Из ње извире чувена „федералистичка толеранција”. А из свега тога, и ко зна из чега још, проистиче надалеко чувена *неујтралносћ*, „тај швајцарски грех”, како га је назвао Карл Барт, тамошњи теолог.

Можда ће неко да се зачуди кад устврдим како из претходно изречених чињеница разумем и њихову књижевност. Тако је један од највећих песника, Карл Шпатлер, нобеловац из 1919. године, за себе изричито тврдио да није национални песник. Он каже: „Никад нисам био ни швајцарски ни немачки песник, већ европски, светски, и из свих времена”. Њему је сасвим довољно што је песник, јер „сваки би епитет сузио ту чињеницу а гнушам се сваке одреднице”. С друге стране, по Де Ружмону, расцеп између политике пасивне неутралности и повратка њених синова и кћери у земљу једна је од сталних тема тамошње књижевности.

Уз неутралност, Швајцарцима се на душу узима и још један „грех” – просечност. Познато је да је један од најчувенијих Швајцараца – Парацелзус – лечио и самог Еразма Ротердамског, писца још чувеније *Похвале лудосћ*. И успео у томе, што је, уз Јунга,

доказ да се (и) овде рађају људи чија се мисија своди на спајање неспојивости.

Бива ми јасније због чега Јунг воли да чита Тертулијана, који каже: „И умро је син божји што је вероватно јер је бесмислено. И сахрањен ускрсне, што је извесно јер је немогуће”. И након тога закључује: „Парадокс, зачудо, припада највишем духовном добру; док је једнозначност знак слабости. Зато религија изнутра осиромашује када губи или слаби своје парадоксе; самим тим је повећање противречја обогаћује, јер само противречности успевају да приближно обухвате пуноћу живота, док су једнозначност и непротивречје једностранни и зато непогодни да би изразили оно што је непојмљиво.”

После ходочашћа Швајцарској утиска сам да је требало да преподобни Еразмо напише *Похвалу просечности* или *Похвалу скромности*, јер нашим претераностима и искључивостима недостаје баш таква похвала. За лудости смо проверено надарени. Чак и за ону врсту лудости коју Еразмо нарочити хвали.

*

Очигледно да Швајцарци не пате од маније величине. Де Ружмон, чак, не без хумора, наводи како Рајна и Рона постају велике реке тек пошто напусте њихове границе. У галерији великих људи Швајцарске, Алберт Бицијус свакако спада у апостоле скромности. Он је, као пастор у једном селу, под псеудонимом написао петнаестак у своје време веома читаних романа. У једном од њих Томас Ман је запазио – хомеровску интонацију. Дабоме да га хонорари за његова дела нису занимали.

Нарочито је карактеристична „невидљивост њених великих људи”. Лисјен Февр, историчар културе, слаже се да је Швајцарска „земља просечног света”, али и напомиње да „када им пође за руком да се ослободе својих кантона – одвајају се од просека и достижу универзално”.

Познаваоци Швајцарске и њених људи употребљавају бројне синтагме, само Швајцарцима својствене; од „швајцарске забринутости”, „федералистичке толеранције”, „земље кооперације”, преко тежње да буду „конзервативни реформисти”, све до оцене да су „реалисти, али без цинизма”. Де Ружмон сматра да „нико није тако мало револуционаран, али ни тако мало реакционаран као просечни Швајцарац”.

По доласку у Швајцарску већина мојих сапутника констатује – меру. Све је рађено и грађено с мером. Очигледно да се *мера* лако препознаје, али се тешко достиже. Одсуство мегаломаније је

опште; тек понека зграда застрчи, власништво неке светске твртке, одавно прерасле овдашње оквире.

Карактер људи одређује меру и начин њиховог живљења. Само претерана мегаломанија нарушава достигнуту меру. Попут небодера компаније Рош. Та фамозна мера чак и дошљаке чини бољима, ма колико да јој се опиру. Мера својом упорношћу и свеобухватношћу припитомљава и обуздава сваку настраност. Швајцарска различитост резултирала је мером, која, на тај начин створена, настоји да хармонизује све друге, сваку другу различитост.

*

Већ по слетању, током убрзане шетње од авиона до пасошке контроле, крвнички сам се угризао за језик. Наше баке би у томе виделе потврду да ме неко оговара. Да ли је то био знак који ни сад не умам да протумачим?

Умирују ме градови, иако сам сеоско дете. Верујем да архитектура градова или држава увек одговара пресеку душевног стања њених житеља. Сведеност архитектуре, урбанистичка логика почиње једнако да утиче на становнике чији су је преци устројили, али и на оне који су ту дошли.

Ошамућен мером, тражим шумове, огрешења, искакања из колосека и све видим; чак запажам и сунчани сат на звонику цркве који „касни”, у овој вртоглавици од пролећно-јесењих померања времена. Моји сапутници су приметили једну ударну рупу на путевима Швајцарске и о њој нашироко причају, као о куриозитету. На основу њихових прича закључујем да се о срећи лакше говори као о недостижном циљу него као о пожељном стању.

Осећање мере је углавном лековито, а за оног који зна да је ту привремено, да се убрзо враћа, зна да буде и фрустрирајуће.

*

Стојим поред дивље Рајне, без мисли, осећаја, утиска. Њена равнодушност ме разоружава, као и све што долази од природе. Препуштам се старој дечачкој занимацији стајања на обали реке и чекам да обале заплове узводно. Помало сам уморан од злоупотребе природе од стране човека, који другим људима наплаћује овај површан поглед на реку, на водопаде, те препреке коју она, уз хуку, прелази.

Сколио ме је грч путовања, скован од бојазни да нећу све видети и обићи и презир према сопственим напорима. Замара ме количина утисака којих је увек више него што чулима могу да

обухватим и савладам. Уздам се у очи, верујући да се њима све може обухватити и у њима понети. Свесно се одричем детаља, иако су они, одавно знам, кључ и одгонетка свега. Зато сумануто фотографишем како бих накнадно проживео оно што видим, како бих се похвалио оним што сам у хитњи тек окрзнуо, погледом оскрнавио, асоцијацијом унизио. Оно са чим сам се телом и мишљу мимоишао.

Април, 2019.

ПАРИЗ ЈЕ ДОШАО ИЗДАЛЕКА ДА СЕ ОГЛЕДА У МОЈИМ ОЧИМА

„Стижеш ли са неба ил’ из вечних тама?
Твој поглед, божанствен и испуњен тмином,
Лепото! И добро и зло носи нама,
Па те зато многи пореде са вином...”

Шарл Бодлер

„Очима је само: да се отворе као шкољке
и да пију приказ.”

Станислав Винавер

Пут у Париз се не планира; он увек изненади, као шамар од драге особе. У њега човек никад не може да дође довољно припремљен и са унапред утврђеним планом. Паризу се препушта; он већ зна шта ће са нама, али нам никад не пружа све што има, остављајући нам довољно разлога за наредне доласке.

Баш тих дана прогностичари, ти оновремени пророци и лекари, најављивали су температурни пакао, пакао који, преко Пиринеја, вођен врелим ваздухом долази из Африке. Онај у који идемо, а поготово онај који носимо са собом – нису помињали. Са мном је пошла духовна глад и очај који сублимира сву моју неснађеност у свету, сва моја препуштања и отимања његовим законима.

Нисам, попут Данила Киша, дошао у Париз са „инфериорном перспективом ходочасника”. Ближи ми је утисак Видосава Стевановића да се у Париз углавном долази са закашњењем. Такође, поистовећујем се са једним његовим јунаком који тврди да се из Париза вратио мање несрећан него кад је у њега стигао. Та ме околност наводи да се запитам где се похрањује невеселост милиона људи, који га посећују, као и да замислим чудотворне реторте за њихово дестилисање и претапање у озарене осмехе и усхићења.

Кренуо сам без жара, иако сам знао да се у Париз не иде уморан и равнодушан. Треба потиснути васионски замор и сву преосталу снагу подредити чулима. И треба му се предати, без отпора. Кренуо сам, уверен да ме је запосео мрак и да га ниједан жижак не може осветлити.

Зато сам се са мање нервозе препустио бескрајним чекањима и пожуривањима пред лет, чекању да се укрцамо и полетимо. Био је то ритуал који ме је постепено припремао и уводио у Париз.

И, коначно полетесмо за сунцем на заходу.

Тек кад се авион попне понад облака обнављам знања да и небеса имају своје пејзаже, брда и долине, своје кланце и поноре, планине и језера.

Лево од мог седишта, кроз прозор гледам како ме на једнаком одстојању упорно прати разјапљени отвор авионског мотора, налик на главу циновског сома који халапљиво усисава разређен ваздух.

Земаљски пејзаж изнад Словеније и Аустрије опонаша онај небески, облаколики. Видим да и међу облацима постоји хијерархија: горе су они гушћи, тамнији и спорији, а испод њих – копренасти, ређи и бржи. Свако од њих клизи својим ритмом и својом путањом.

Непомичне снежне пруге по врховима планина, испод нас, поигравају се са овима на небесима, који ми лете у сусрет. Имам потребу да пружим руку доле и дотакнем пиргава темена Алпа.

Одавно ми се овако јасно није јавила мисао да је лепо летети, и још лепше – живети.

Уобразио сам да што усредсређеније гледам модрикаста језерца, те горске очи планина, оне ми узвраћају једнаком пажњом, једнаком податношћу својих оштрих рубова.

Треба се попети оволико високо, погледати око себе и схватити да Бог може бити само доле, на земљи, као и они којих више нема, а којима олако додељујемо небеска боравишта.

Да, доле су сви они. Можда баш на врховима Алпа.

Тај масив својим леденим грудима управља животима људи на читавом континенту, па и овом мојом пулсирајућом мишљу, шаљући тешко разумљиве поздраве, остављене да их гледам по синоптичким картама и у временским прогнозама.

Док сам на великој висини, једва се суспрежем да не узвикнем: – О, Боже, како Ти је леп рукопис, доле, по површини земље! Каква нехајна смисленост широких потеза, савршена је читљивост сваке арабеске, сваке Твоје импровизације! Твој рукопис – нечитак на земљи – сагледан из облака зрачи складом. Одавде као да боље разумем Твоју трпељивост и нехај, јер детаље си препустио нама, ситничарима и докоњацима.

Док се авион лагано спушта, разазнајем сав несклад човекових интервенција на земљи, његов покушај да на све стави печат и сведе на своју меру.

Гледана са неба, Француска је прекомерна. Гледајући је одозго, лакше ми је да схватим зашто је импресионизам овде добио право грађанства. Упијам њене угасите крпе плавичастих шума, испресецаних пламеним закрпама житних поља и кончићима стаза

и путева. Чудим се својој неспособности да не примећујем земаљску заобљеност по рубовима хоризонта. Пре ми се чини да се ти рубови пењу у небеса, па изгледа да авион лети унутар позлаћене чиније.

Изнад Француске је чисти аквамарин, у бескрају испод божјег темена.

А доле – људске жврљотине, рукопис неупоредив са Творчевим. Јер, човек је биће Еуклидове геометрије; њој тврдоглаво робује.

*

А Париз к'о Париз, помало одсутан и равнодушан спрема мене, спрема свих нас који му се у мислима клањамо. Пре ми се чини да нам је он дошао у госте него што смо ми дошли к њему.

Велик је и захваљујући поменутој ходочасничкој инфериорној перспективи, али је велик и због презасићености лепотом и теретом наших предрасуда. Огроман је и због тога што грчевито одбијам да му се предам, попут Адија, али и не зановетам попут Црњанског, који је запамтио само модрину његових рубова. Ја видим само онај руб који сенчи јара и измаглица. Париз је велик и због тога што је неупоредив. Желим немогуће – да ми се он неосетно преда. И да ме не тера да га сецирам скалпелом докоњака.

На почетку схватам да је обухватати или сажимати Париз – јалова работа. Није Црњански у криву; Паризу најпре треба сагледати обресе, обухватити га погледом, угнездити га у срце, па се тек онда препустити ропству његових детаља.

У времену интернета и мобилних телефона депласирано је описивати шта се види. Преостаје ми да другачије гледам, непрестано промишљам и интензивно осећам. А то није мало.

Све јасније увиђам да није све у јасноћи израза, прецизности речи, усредсређености покрета и делотворности мисли. Знају да јасноћом не могу да истражим преливе, нијансе и дилеме, магму мисли и жрвањ осећања. Јасноћом не могу да зацелим ране пропуштеног и ожиљке догођеног.

И одједном, у том бесмисленом опирању, све моје горчине постају неважне у дотад непознатом свету. А бојао сам се да донесеним теретима не унизим све велико и лепо што ме дотиче.

*

Наши домаћини и водичи, Лидија и Петар, причају – успут, што не значи и неуверљиво – да се у Паризу човек понајмање осећа странцем. Сви му припадамо и нико му не припада. Починем да

верујем у ту констатацију и пре него што је дослушам. Схватам да се у овом граду понајвише угађа очима. Отуда сиромашни ходочасници профитирају у Паризу.

Све је у њему питање вештине, ствар умешности, односно склада. Са укусом се аранжира поврће у пиљарницама, плодови мора у рибарницама, у продавници слаткиша стоји катедрала Нотр Дам и гусарска галија саграђене од чоколаде. Све може да се направи од ње, као у бајци о Ивици и Марици. Чак се и крошње по дрворедима обликују у коцке.

Петар као да ми чита мисли – предлаже да свратимо у огромну парфимерију у Шанзелизеу, тек толико да нас продавачица пошкропи по подлактицама неким од парфема, и да се расхладимо од уличне јаре и надишемо мешавине најегзотичнијих мириса света.

*

Не постоји Париз без балканских специмена. Било да је реч о Монмартру и сликарима „са наших страна”, или су то шибицари који ординирају дуж Шанзелизеа. У бескрајном мору физиономија умишљама како непогрешиво разазнајем оне „наше”.

На Александровом мосту, баш на оном месту где је уклесано његово име, ниодкуда се појављује девојка загаситог тена која у руци држи сандале са штиклама. Прати је жгољав младић са фотоапаратом. Почине журан photo session. Она се ослања рукама о мост, леђима окренута фотографу. Истура задњицу напред а главу бацаује уназад и гледа фотографа преко рамена. Енергично одбацује натикаче у правцу младића и обува оне са штиклама. Младић непрестано фотографише. Задњица са главом у другом плану. Онда се изненада хватају за руке и одлазе махнито, као што су и дошли, док ми остајемо ошамућени и збуњени. Она односи штикле у рукама, као да их је негде украла или посудила за ову прилику.

А доле, испод моста, са препуног крузера на Сени туристи машу нама, туристима, који их гледамо са моста. Ко би разумео сву ту вртешку?

*

Читаво поподне шетам по Паризу, а имам утисак да стојим у месту. Слатки умор у ногама ми говори да ходам већ сатима. На све стране шуме шедрвани и миришу оцветале липе. Омамљен сам од толиких лица која ми долазе у сусрет, такође омамљених од ритма корака и шума саобраћаја. Али оно што ме највише дотиче – то су људски осмеси и предусретљивост на сваком кораку.

Кад погледаш на часовник, видиш да је прошло 22 сата и да сунце не намерава да зађе. С правом питам – да ли се овде икада смркава?

У фонтанама на Трокадеру влада Вудсток-атмосфера. Људи леже на трави, љубе се, смеју, пију и једу, неки се и купају у фонтанама. Понајвише има оних који фотографишу себе са Ајфеловим торњем; своју незнатност упоређују са његовом величином. У Паризу се свако уживање умнажа и узајамно подстиче.

*

Идем Паризом и не могу а да се не сетим онолике крви која је текла по његовим улицама и трговима, кроз историју. Логично је да се упитам да ли је његова лепота у сразмери са количином проливане крви кроз векове, овде и на страни. Посвуда је видљив напор Француске да остане империјална сила. За једне је тај напор логичан, а за друге – комичан, јер је то превелик терет. Песимистима је то сигуран пут да постане трагичан.

Париз је музеј прохујале Француске. Не знам да ли треба жалити за тим или се радовати. А музеј је увек презасићен мајсторством у свим дисциплинама. А где је мајсторство, ту је и лепота. То је Париз.

Све се уклапало у њега; пацов у близини Нотр Дама (где се још увек осећа мирис паљевине од недавног пожара), просјак са два пекинезера, насмејани људи испред кафића, свирач саксофона на једном од мостова који се растапао од залазећег сунца, складна пометња језика и физиономија, свежина Сене, смрад њених обала, упекао асвалт... И то је Париз.

И баш ту, недалеко од Нотр Дама, задрхтао сам од спознаје да је књизи „одзвонило”, гледајући младића док седи на огради и чита (или се прави да чита) књигу, па кад поред њега прођу три девојке, нападно загрљене, и по проласку му се преко рамена насмеше, он погледом још дуго гледа за њима, очаран, док се књига у његовој руци претвара у сувишан, сасвим напуштен и обесмишљен предмет.

*

Посматрам и слушавам наше људе који живе у Паризу и видим разлику у односу на оне у неким другим европским градовима. Они истински воле Париз и Француску. Певају Марселезу, чини се, са већим жаром него Боже правде, одавно извађену из нафталина.

Покушавам да разумем чиме су све незадовољни. Углавном порезима, таксама и прирезима, који су релативно скоро уведени.

Говоре ми о гимнастицирању власти у уступцима мигрантској популацији, чиме се, очигледно, одгађа умирање Треће републике. Из њихове приче закључујем да Француска једе саму себе. Бар она Француска за коју знам, за коју верујем да је знам. За коју они мисле да је знају.

Можда Француска доиста једе саму себе. Ако је то истина, онда се она једе у сласт и са осмехом, док ми сами себе једемо на начин како се жваћу горке, отровне траве.

*

А онда, довољно је да у успутном разговору једна жена каже да ми лице светли па да испаднем из седла, наводећи ме да мислим о оних неколико унутрашњом лепотом озарених лица која сам срео у животу, а која сам одреда, својом непажњом и охолошћу, изгубио.

– Не, госпођо, то Париз светли на мом лицу!

Била је довољна једна поподневна и вечерња возња аутомобилом кроз Париз па да код мене произведе вртоглавицу. Мешавина културних слојева, преклапање времена, школа и утицаја, злата и позлата, места где су се одиграли скорашњи терористички напади и где су стајале гиљотине, живост и енергија, град који не спава нити се одмара...

Сад знам да кад први пут дође у Париз, човек треба да обухвати погледом што више; сваки следећи долазак ваља усмерити на ужи хоризонт и препустити се авантури понирања у дубину.

Међутим, ја чиним исхитрен искорак одласком на једно париско гробље, које је такође – музеј.

На Монпарису, на гробљу, тражим са пријатељима, најпре, Бодлера.

Скроман, сасвим песнички гроб, на који су ходочасници оставили комаде исписаног папира и каменчиће.

Недалеко од њега лежи Сартр са Симон. Њих двоје леже испод светлог мермера, печатираним пољупцима. Можда су баш те загрљене девојке накарминисаним уснама обљубиле овај споменик, не у знак дивљења спрема Сартрове *Мучнине*, већ у част Свете Симоне, жене му.

Једна од њих је могла да буде и она која је слудела оног младића који, још увек, седи на зидићу поред Сене, затрављен њеним мигом. Остао је скамењен, са отвореном књигом у руци, не желећи да примети како та девојка одлази, чврсто грлећу своју пратилу.

И сам сам, поред те гробнице, чинио богохулно дело, мислећи на Камија, који лежи далеко одавде, јужно, на обали Медитерана, и на њихову чувену полемику.

*

И тако, нисам ударио ни дланом о длан, а већ одлазим.

Чиним то с уверењем да се Француска о којој се код нас мисли и натапа сентиментом старог савезништва не може наћи у Паризу, нити међу младим Парижанкама и Парижанима.

У том уверењу може да поколеба покоји времешни Паризлија. Или један младић, рођен у том граду, са причом о свом претку. Наиме, његов отац је пре неку годину, сасвим случајно, сазнао да му прадеда већ стотину година лежи сахрањен на српском војничком гробљу, у оближњем Тијеу, а да нико у породици то није знао. У школи је о том написао састав и направио сензацију.

Париз је одувек – инцидент.

Можда је унутрашњост Француске другачија, али – каква би то Француска била без Париза?

У том граду ми се, након дуго времена, јавила нада да мојој невеселости има лека. Све су прилике да сам боловао од недостатка Париза у крвотоку, а не од беде из које долазим, не од живота који сам проживео.

Са аеродрома у Бовеу полетели смо у мрак, тако да сам кроз прозор авиона, док још није достигао потребну висину, могао да видим осветљена насеља, налик на златасте коралне гребене. На трен ми се учинило да је авион заронио у небеску мутнеж.

И даље ми у мислима није дао мира онај пацов виђен у близини Нотр Дама; хватам себе да му завидим, пре свега на томе што је париски пацов, а не због његове пацовске судбине.

Дакле – не враћам се из Париза, већ из њега – одлазим.

Јул, 2019.